

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ: ਇੱਕ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦਾ
ਆਸ਼ਚਰਜ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ
ਬੌਧ ਢਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਇਸੇਨ
ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਸਾਂਚੀ ਵਿਖੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਤੂਪ, ਵਿਹਾਰ,
ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ, ਜੋ ਤੀਸਰੀ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਤੋਂ 12ਵੀਂ ਸਦੀ
ਈ. ਤਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਨ ਸਤੂਪ (ਸਤੂਪ
ਨੰਬਰ 1) ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਜੋ ਬੌਧ ਧਰਮ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ
ਆਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਇਹ ਸਤੂਪ ਸਮਰਾਟ ਅਸ਼ੋਕ ਵੱਲੋਂ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ
ਕਲਿੰਗ ਯੁੱਧ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬੌਧ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ
ਸਨ। ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ,
ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਓਰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 3ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਵਿੱਚ ਮੌਰਿਆ
ਸਮਰਾਟ ਅਸ਼ੋਕ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀ

ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ, ਅਸ਼ੋਕ ਨੇ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਸਤੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਸਤੂਪ ਨੰਬਰ 1 ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਧਾਰਣ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਤੂਪ ਸੀ। ਸ਼ੁੰਗ ਸ਼ਾਸਕਾਂ (2ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ.) ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ, ਇਸ ਸਤੂਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਵਾਹਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਤੂਪ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਇਆ।

ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਅਤੇ ਬਣਤਰ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬੌਧ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

1. ਅੰਦਾ (ਗੁੰਬਦ)

ਸਤੂਪ ਦਾ ਅੰਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗੋਲ ਗੁੰਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਅਤੇ ਅਣੰਤਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਗੁੰਬਦ ਸਮਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਿਮਾਂਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

2. ਹਰਮਿਕਾ ਅਤੇ ਛੱਤਰੀ

ਗੁੰਬਦ ਦੇ ਉਪਰ ਹਰਮਿਕਾ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਚੌਕੋਰ ਘੇਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਛੱਤਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੌਧ ਧਰਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰਤਨਾਂ (ਬੁੱਧ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਘ) ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

3. ਤੋਰਨ (ਗੇਟਵੇ)

ਸਤੂਪ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਰਨ, ਜਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹਨ। ਇਹ ਤੋਰਨ ਸ਼ੁੰਗ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੁੱਧ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਜਾਤਕ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਉਕੇਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

4. ਮੇਧੀ (ਟਰੈਸ)

ਸਤੂਪ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮੇਧੀ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੌੜੀ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਪਥੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਸ ਪਥੀ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਮਹੱਤਤਾ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਬੌਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਗਹਿਰੀ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

1. ਨਿਰਵਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ:

ਗੁੰਬਦ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਮੁਕਤੀ (ਨਿਰਵਾਣ) ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

2. ਧਰਮਚੱਕਰ:

ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮਚੱਕਰ (ਧਰਮ ਦਾ ਪਹੀਆ) ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

3. ਧਾਰਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਸਥਲ

ਸਾਂਚੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਬੁੱਧ ਯਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਲ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਅਸਰ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਦੀ ਕਲਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਾਸਤੂਕਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਚੀਨ, ਜਪਾਨ, ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪੈਗੋਡੇ (Pagodas) ਦਾ ਆਕਾਰ ਸਤੂਪਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ।

ਯੂਨੈਸਕੋ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਰਾਸਤ ਸਥਲ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਨੂੰ 1989 ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਰਾਸਤ ਸਥਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਸਰਵੇ (ASI) ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵੱਡੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਨਤੀਜਾ

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰਲ ਕਲਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਕਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਂਚੀ ਸਤੂਪ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵੱਲ ਮੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਅਖਿਆ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ।

